JISMONIY TARBIYA VA SPORT SOHASIDA TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING TASHKILIY-IQTISODIY OMILLARI

Ismoilov Sherzodbek Dilshodovich
Farg‘ona davlat universiteti, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
ORCID: 0009-0009-9190-7276

Annotatsiya. Mazkur tezisda jismoniy tarbiya va sport sohasida tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishga ta’sir etuvchi institutsional, tashkiliy, bozor va moliyaviy omillar tizimli tahlil qilinadi. Sport xizmatlarining ijtimoiy foydasi va iqtisodiy natijadorligini uyg‘unlashtirish, davlat-xususiy sheriklikni kengaytirish, xizmatlarni diversifikatsiya qilish hamda boshqaruv samaradorligini baholash imkoniyatlari ochib beriladi. Mualliflik yondashuvi sifatida resurslar, xizmat sifati va iqtisodiy natijalarni bog‘lovchi bosqichli mexanizm taklif qilinadi.

Kalit so‘zlar: jismoniy tarbiya, sport tadbirkorligi, tashkiliy-iqtisodiy omillar, sport xizmatlari, davlat-xususiy sheriklik, moliyaviy barqarorlik, boshqaruv.

Kirish. Jismoniy tarbiya va sport sohasi aholi salomatligini mustahkamlash, yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish va inson kapitalini rivojlantirish bilan bir qatorda, iqtisodiyotning xizmatlar segmenti sifatida ham muhim o‘rin egallaydi. Fitnes markazlari, sport klublari, o‘quv-mashg‘ulot markazlari, musobaqalar tashkilotchilari, sport anjomlari va yordamchi xizmatlar bozorining kengayishi tadbirkorlik subyektlari uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Biroq xizmat ko‘rsatish hajmining o‘sishi har doim ham samarali boshqaruv va barqaror moliyaviy natijaga olib kelmaydi. Buning uchun tashkiliy-iqtisodiy omillarni yaxlit tizimda baholash talab etiladi. O‘zbekiston Respublikasining 2026-yil 24-martdagi O‘RQ-1123-son qonuni sohadagi munosabatlarni tartibga soluvchi yangilangan huquqiy asosdir. Xuddi shu sanada qabul qilingan PQ-107-son qaror nomining o‘zi sportni moliyalashtirish va tadbirkorlarni jalb etish masalalarining davlat siyosatida alohida yo‘nalishga aylanganini ko‘rsatadi. Mazkur normativ zamin tadbirkorlik mexanizmlarini o‘rganishda dolzarblikni oshiradi, biroq huquqiy rag‘batlantirishning amaldagi shartlari har bir loyiha bo‘yicha alohida tekshirilishi zarur.

Tadqiqot maqsadi va metodologiyasi. Tadqiqotning maqsadi sport sohasidagi tadbirkorlik rivojlanishiga ta’sir etuvchi tashkiliy-iqtisodiy omillarni guruhlash, ular o‘rtasidagi bog‘liqlikni ochish va sport xizmatlari tashkilotlari uchun amaliy boshqaruv mexanizmini taklif etishdan iborat. Vazifalar sifatida institutsional sharoitlarni tavsiflash, xizmatlar bozorining xususiyatlarini izohlash, resurslarni boshqarish muammolarini aniqlash hamda baholash ko‘rsatkichlarini asoslash belgilandi. Ish nazariy-tahliliy xarakterga ega. Unda tizimli yondashuv, mantiqiy umumlashtirish, iqtisodiy tasniflash va qiyosiy tahlil metodlari qo‘llanildi. Tadbirkorlikning innovatsion mohiyati P. Druker konsepsiyasi, xizmatlar bozoridagi ustunlikni yaratish masalasi esa M. Porterning raqobat ustunligi haqidagi yondashuvi asosida sharhlanadi. Empirik so‘rov, aniq korxonalar bo‘yicha moliyaviy audit yoki eksperimental baholash o‘tkazilmagani sababli maqolada taklif etiladigan mexanizm ilmiy-amaliy gipoteza maqomida talqin qilinadi.

Asosiy natijalar va muhokama. Birinchi guruh – institutsional-huquqiy omillar. Ular litsenziyalash yoki xabardor qilishga oid tegishli talablar, mulkdan foydalanish tartibi, shartnomaviy munosabatlar, sport obyektlarining xavfsizligi, iste'molchi huquqlari va davlat-xususiy sheriklik doirasidagi majburiyatlarni qamrab oladi. Tadbirkor uchun qoidalar aniq va prognoz qilinadigan bo‘lsa, kelajakdagi xarajatlar va xatarlarni hisoblash osonlashadi. Aksincha, noaniq javobgarlik yoki muddati belgilanmagan kelishuvlar investitsiya jozibadorligini pasaytiradi.

Ikkinchi guruh – tashkiliy-boshqaruv omillari. Sport xizmatining sifati faqat bino va anjomlar bilan belgilanmaydi: murabbiylar malakasi, xizmat ko‘rsatish jadvali, mijozlar bilan muloqot, mehnatni tashkil etish, shikoyatlarni ko‘rib chiqish va jarayonlar nazorati ham asosiy o‘rin tutadi. Kichik sport tashkilotida direktor, murabbiy va administrator vazifalari ko‘pincha bir-biri bilan kesishadi. Shuning uchun mas'uliyatlar matritsasi, standart operatsion tartiblar va davriy hisobotlar ish unumdorligini oshirishi mumkin.

Uchinchi guruh – bozor va marketing omillari. Sport xizmati moddiy mahsulotdan farqli ravishda xizmat ko‘rsatilayotgan vaqtda iste'mol qilinadi, bo‘sh qolgan zal yoki mashg‘ulot soatini keyinchalik omborga yig‘ib bo‘lmaydi. Shu bois talab mavsumiyligi, mijozlarning hududiy joylashuvi, narx sezgirligi, xizmat paketlari, sinov mashg‘uloti hamda abonementni uzaytirish tizimi daromad oqimini shakllantiradi. Marketing faqat reklama emas, balki maqsadli auditoriyaning ehtiyojiga mos xizmat dizayni hamdir.

To‘rtinchi guruh – moliyaviy-investitsion omillar. Sport tashkilotlarida asosiy vositalar xaridi va binolarni jihozlash bilan bog‘liq boshlang‘ich xarajatlar yuqori bo‘lishi mumkin. Shu sababli investitsiya loyihasini baholashda boshlang‘ich kapital, doimiy va o‘zgaruvchan xarajatlar, foydalanish quvvati, pul oqimi hamda xavfsizlik zaxirasi ko‘rib chiqiladi. Uzoq muddatli aktivlarni qisqa muddatli tushum hisobidan nazoratsiz moliyalashtirish likvidlik xatarini kuchaytiradi. Bunga muqobil ravishda sheriklik, ijaraga olish, bosqichma-bosqich jihozlash va bir nechta daromad kanalini yaratish usullari maqsadga muvofiq.

Beshinchi guruh – ijtimoiy-demografik omillar. Sport xizmatlariga talab yosh tarkibi, aholining daromadi, turmush tarzi, salomatlikka munosabat va geografik qulaylik bilan bog‘liq. Tijoriy xizmatlarni kengaytirish bilan bir vaqtda bolalar, ayollar, keksalar hamda nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun moslashuvchan dasturlarni taklif qilish sportning ijtimoiy vazifasini saqlab qoladi. Shu jihatdan iqtisodiy samaradorlikni faqat sof foyda orqali o‘lchash yetarli emas.

Taklif etilayotgan tashkiliy-iqtisodiy mexanizm besh bog‘langan bosqichdan iborat: 1) hududiy talab va resurslarni diagnostika qilish; 2) maqsadli auditoriya va xizmat portfelini shakllantirish; 3) xarajatlar, narx va investitsiya modelini asoslash; 4) jarayonlarni boshqarish hamda raqamli qayta aloqani yo‘lga qo‘yish; 5) iqtisodiy va ijtimoiy natijalarni monitoring qilish. Ushbu izchillikda keyingi bosqich qarorlari avvalgi bosqichda to‘plangan ma'lumotlarga tayanadi. Shunday qilib, tashkiliy qaror va iqtisodiy natija o‘rtasidagi uzilish kamaytiriladi.

Xulosa va amaliy tavsiyalar. Jismoniy tarbiya va sport sohasidagi tadbirkorlikning barqaror rivojlanishi huquqiy shartlar, boshqaruv sifati, bozor ehtiyoji, moliyaviy intizom va ijtimoiy mas'uliyatning o‘zaro uyg‘unligiga bog‘liq. Tashkiliy omil iqtisodiy natijaga xizmat ko‘rsatish jarayonlari orqali ta'sir qiladi; shu bois investitsiya hajmini oshirishning o‘zi yetarli emas. Amaliy jihatdan sport tashkilotlarida maqsadli auditoriya tahlili asosida biznes reja tuzish, xarajat markazlari va xizmat rentabelligini alohida hisobga olish, mijozni saqlab qolish ko‘rsatkichini muntazam kuzatish hamda ijtimoiy samaradorlik indikatorlarini kiritish tavsiya etiladi. Taklif qilingan bosqichli mexanizmni kelgusida turli hududlardagi sport tashkilotlari kesimida empirik sinovdan o‘tkazish uning amaliy ahamiyatini aniqlash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining 2026-yil 24-martdagi O‘RQ-1123-son “Jismoniy tarbiya va sport to‘g‘risida”gi Qonuni. https://lex.uz/uz/acts/-8093787